

Tekst poznat pod naslovom filMi filolozi« predstavlja skup fragmentarnih bilješki, koje je u ovom obliku priredio Karl Schlechta. Prijevod je sačinjen prema izdanju: Friedrich Nietzsche, Werke in drei Bänden, Hrsg. Karl Schlechta, Bd. 3, Carl Hanser Verlag München 1977, pp. 323-332.

Friedrich Nietzsche

Mi filolozi

Školjka je iznutra uvijena, a izvana hrapava; no tek kad na njoj zasviramo, a ona zaječi, osjetit ćemo za nju dužno pošto-vanje.

(Indijske izreke, izd. Böhtlingk I. 335)

I na ružnom duhačkom instrumentu prvo treba znati zasvirati.

Gotovo uobičajen nesrazmjer između takozvanog životnog poziva i očite nepozvanosti pokazuje kako je u ljudi malo uma, a kako mnogo slučajnosti: sretni su slučajevi iznimke, kao što su to i sretni brakovi; no čak ni oni to nisu uz pomoć uma. Čovjek bira svoj poziv u trenutku kad još nije sposoban odabrati; on ne poznaje razne pozive, on ne poznaje sebe samog. Tako on svoje najdjelatnije godine, koristeći svo svoje mišljenje, provodi u tom pozivu i postaje iskusniji. Ako i dosegne visinu svojega uvida, često je već prekasno da započne nešto novo, a mudrost je na zemlji i sama po sebi gotovo oduvijek starački nemoćna i u nedostatku mišićne snage.

Najčešći je zadatak ponovno ispraviti i donekle usmjeriti ono što je u osnovi bilo promašeno. Mnogi će spoznati da zadnji dio života pokazuje jednu težnju koja je nastala iz izvorne disharmonije; težak je život. No, na koncu života na to se ipak naviknemo - i tad se smijemo zavaravati o vlastitom životu i hvaliti svoju glupost: bene navigavi cum naufragium feci, pa čak i pjevušiti hvalospjev filProvidnosti«.

Sada, dakle, pitam o nastanku filologa i tvrdim:

1. da mladi čovjek uopće ne može znati tko su Grci i Rimljani,
2. da ne zna je li sposoban za njihovo izučavanje,
3. da pogotovo ne zna u kojoj je mjeri s tim znanjem sposoban biti učiteljem. Znači da ga ne određuje uvid u sebe i njegova znanost, već:
 - a) nasljedovanje,
 - b) lagodnost, jer se bavi onime čime se bavio u školi,
 - c) postupno i nakana da /time/ zarađuje za kruh.

Smatram da od 100 filologa 99 to ne bi trebali biti.

Neke strože religije zahtijevaju da čovjek svoju djelatnost razumije kao sredstvo jednog metafizičkog nauma: stoga se neuspješan izbor poziva može preusmjeriti u iskušenje za pojedinca. Religije uzimaju u obzir samo dobrobit pojedinca: bio on rob ili slobodnjak, trgovac ili učenjak, njegov životni cilj ne spada u njegov poziv, pa stoga pogrešan odabir /poziva/ i nije veliki promašaj. To neka je za utjehu filozofima. Evo jednog razgolićenog uvida za prave filologe: što će biti sa znanostima kojima se bavi oni 99? Ona zapravo nesposobna većina prilagođava znanost sebi i postavlja si zahtjeve prema sposobnostima i sklonostima većine: time tiranizira onog zaista sposobnog, onog stotoga. Ako ta većina ima odgoj u svojim rukama, onda će svjesno ili nesvjesno odgajati prema vlastitome uzoru: a što će se pri tome dogoditi s klasičnošću Grka i Rimljana?

Treba dokazati:

- A. Nesrazmjer između filologa i Starih.
- B. Nesposobnost filologa da uz pomoć Starih odgajaju.
- C. Krivotvorenje znanosti kroz (nesposobnost) većine, kroz krive zahtjeve, te kroz poricanje pravih ciljeva ove znanosti.

To se sve odnosi na genezu današnjeg filologa: skeptično-melankolični stav. Ali kako su inače nastali filolozi?

Nasljedovanje starine: nije li to samo jedan konačno opovrgnut princip?

Bijeg iz stvarnosti k starima: nije li time krivotvoreno shvaćanje starine?

Jedan način razmatranja još preostaje: da se shvati kako najveći proizvođači duha imaju strašnu i zlu pozadinu; to je skeptično razmatranje: kao najljepši primjer života ispituje se helenizam.

Kao što čovjek prema svojem životnom pozivu ima skeptično-melankolični stav, tako bismo se i mi trebali odnositi prema najvišem životnom pozivu jednoga naroda: kako bismo shvatili što je život.

Moja je utjeha namijenjena posebno onim tiraniziranim pojedincima: oni neka sve one većine jednostavno tretiraju kao svoje pomoćnike i neka koriste predrasudu koja je još proširena u korist klasične nastave; oni trebaju mnogo radnika. Ali zato im je potreban i bezuvjetan uvid u svoje ciljeve.

Filologija kao znanost o starini, naravno, nije vječnoga trajanja, jer je njezina građa iscrpiva. Neiscrpiva je pak uvijek nova prilagodba svakoga vremena starini, njegovo sebe-ogledanje na njoj. Postavi li se filologu zadatak da pomoću antike bolje razumije svoje vrijeme, tad je njegova zadaća vječna. - To je antinomija filologije: starina se zaista uvijek razumijevala iz sadašnjosti - a treba li se zato sadašnjost

razumijevati iz starine? Pravilnije: obično se starina tumačila iz doživljenog, a iz tako shvaćene starine bi se ocjenjivalo doživljeno. Stoga je doživljaj, dakako, bezuvjetna pretpostavka za filologa - a to onda znači: prvo budi čovjek, da bi kao filolog bio plodan. Iz toga slijedi da su stariji muževi sposobni biti filolozi samo ako u doživljajima najbogatijem razdoblju svog života nisu bili filolozi.

No uopće, samo kroz spoznaju sadašnjeg moguć je poriv za klasičnom starinom. Bez te spoznaje - odakle bi uopće mogao doći taj poriv? Ako se razmotri da, osim onih koji od toga žive, filologa ima malo, može se zaključiti što je tom porivu za starinom svojstveno, on skoro da i ne postoji, jer ne postoje nesebični filolozi.

Zadatak treba ovako postaviti: filologiji treba oteti njezino opće odgojno djelovanje! Sredstvo: smanjiti broj filologa i možda čak ne upoznavati mlade s tim. Kritika filologa. Dostojanstvo starine: ono opada s vama; mora da ste nisko pali kad tog dostojanstva sada ima tako malo!

Velika prednost za filologa jest to što njegova znanost ima utrte putove, pa on može naći svoje mjesto u nasljedstvu ako uzmogne ovo - naime, poduhvatiti se procjene cjelokupnog helenskog mišljenja. Dok se radilo na pojedinostima, prednjačilo je osporavanje Grka; treba navesti stupnjeve tog osporavanja: sofisti drugoga stoljeća, filolozi-pjesnici renesanse, filolog kao učitelj viših staleža (Goethe - Schiller). Suditi je najteže.

Kada je tko uopće najspremniji za takvu ocjenu? - Svakako ne tada kad ga se dresira da bude filolog, kao što se to danas čini. Mora se spomenuti u kojoj mjeri ovdje sredstva onemogućuju krajnju svrhu. - Tako da sam filolog nije cilj filologije. -

Većina ljudi očito se uopće ne smatra individuama, to pokazuje njihov život. Kršćanskom zahtjevu da svatko ima u vidu svoju sreću i samo nju suprotan je cjelokupan ljudski život, gdje svatko živi samo kao jedna točka među točkama i to ne isključivo kao ukupni rezultat prethodnih naraštaja, već isto tako samo u pogledu budućeg življenja. Čovjek ostaje individua samo u tri oblika egzistencije: kao filozof, kao svetac i kao umjetnik. Dovoljno je pogledati čime jedan znanstveno orijentiran čovjek uništava svoj život: kakve veze grčko učenje o česticama ima sa smislom života? - Tako i ovdje vidimo kako bezbroj ljudi zapravo živi samo u pripremi za pravog čovjeka: primjerice filolozi kao priprema za filozofa, koji će njihov mravlji rad znati uporabiti da bi mogao dati izjavu o vrijednosti života. Dakako, kada nema vodstva, onda se najveći dio onog mravljeg rada jednostavno čini besmislenim i suvišnim.

Osim velikog broja nesposobnih filologa postoji isti broj rođenih filologa, koji su zbog različitih okolnosti spriječeni da to stvarno i postanu. No najveća zapreka koja te rođene filologe onemogućuje jest loša predstava filologije zbog nepozvanih filologa.

Leopardi je suvremeni ideal filologa, tu njemački filolozi ne mogu ništa učiniti. (Zato treba studirati Voš!)

Zanimljivo je kako se jedna znanost drugačije razvija od jednog naročitog dara u jednoj porodici.

Tjelesni razvoj pojedine znanosti nešto je sasvim rijetko. Da li će sinovi filologa lakše postati filolozi?

Dubito. Nakupljanje filologijskih sposobnosti ne nastaje kao primjerice /nakupljanje/ muzičkih sposobnosti u Beethovenovoj obitelji. Većina počinje ispočetka i to dobivajući znanje iz knjiga, a ne iz putovanja i sl. Ali, dakako, i odgojem.

Većina ljudi očito je slučajno na ovome svijetu: u njima se ne pokazuje nikakva nužnost više vrste.

Bave se ovim ili onim, a darovitost im je osrednja. Kako čudno! Način na koji oni, eto, žive pokazuje kako uopće ne drže do sebe, kako se žrtvuju time što se ponižavaju tricama (bile to niske strasti ili nevažne sitnice njihovih poziva). U takozvanim flživotnim pozivima«, koje svatko mora odabrati, leži dirljiva skromnost ljudi: time oni kazuju da smo pozvani biti na korist i služiti nama ravnima, baš kao susjed susjedu, i tako svatko svakome služi, nitko nema svoj poziv, nije tu radi sebe samog, nego uvijek radi drugih. Tako imamo jednu kornjaču koja počiva na drugoj kornjači, a ta opet počiva na trećoj i tako dalje. Ako svatko nalazi svoju svrhu u nekom drugom, onda da bi egzistirao, nitko nema svrhu u sebi. To fluzajamno egzistiranje« je najkomičnija komedija.

Taština je ona nehotična sklonost prikazivanju sebe samog kao individue i onda kada to nisi; to znači: prikazivati se neovisnim dok si istodobno ovisan. Mudrost čini suprotno: pravi se ovisnom dok je neovisna.

Homerove sjenke u Hadu - prema kojoj su vrsti egzistencije zapravo preslikane? Ja mislim da je to opis filologa; bolje je biti nadničar nego imati jedno takvo beskrvno sjećanje na ono prošlo -

Stav filologa prema starini je takav da se ispričava ili je jednako tako inspiriran namjerom da se u starini dokaže ono što naše doba tako izuzetno cijeni. Ispravno polazište je upravo suprotno: naime, treba polaziti od uvida u suvremenu naopakost i u njoj se ogledati - mnogo toga sablažnjivoga u starini pokazat će se kao dubokoumna nužnost.

Moramo si razjasniti da kad branimo i poljepšavamo starinu, sebe posve apsurdno izuzimamo: to smo mi!

Reći da je uvijek postojala jedna kasta koja je upravljala obrazovanjem jednoga naroda odražava krivo shvaćanje. Odatle slijedi da su učenjaci potrebni, jer upravo oni imaju potpuno znanje o obrazovanju (pa i to samo u najboljem slučaju). Valjda i među nama ima obrazovanih ljudi, ali teško jedna kasta.

Takvih može biti samo jako malo.

Velika vrijednost starine jest u tome što su njezini spisi jedini koje suvremeni ljudi još točno čitaju.

Prenapetost pamćenja - toliko uobičajena kod filologa - vodi k manjem razvitku rasuđivanja.

Bavimo li se prošlim kulturnim epohama iz zahvalnosti? Kako bismo si pojasnili sadašnje stanje u kulturi, treba pogledati unatrag: sigurno nećemo biti previše panegirični prema našem stanju, iako bismo to možda ipak trebali biti, kako prema sebi ne bismo bili prestrogi.

Tko nema smisla za simbolično, nema ni za starinu: neka se ova rečenica primijeni na trezvene filologe.

Moj cilj jest: stvoriti potpuno neprijateljstvo između naše današnje kulture« i starine. Tko želi služiti prvoj, mora mrziti drugu.

Sasvim precizno promišljanje prošlosti pomaže uvidu da smo jedna multiplikacija mnogih prošlosti: kako bismo uopće mogli biti konačna svrha? Ali zašto ne? No najčešće to uopće ne želimo biti, pa se opet uvrštavamo u red, radimo u nekom kutku i nadamo se da za one koji tek dolaze to neće sasvim nestati. Ali to je zbilja šuplja bačva Danajida: ništa ne pomaže, jer mi opet sami moramo sve činiti za nas i samo za nas, te znanost, na primjer, mjeriti po nama pitanjem: što je znanost za nas? A ne: što smo mi za znanost? Zaista si previše olakšavamo život kad se tako puko historijski shvaćamo i stavljamo u službu. «Tvoja je sreća iznad svega», trebalo bi kazati, i nema ustanove koju bi smjeli više cijeniti od svoje vlastite duše. - No sad se čovjek sam upoznaje, smatra se bijednim, prezire se, veseli se kad izvan sebe nađe nešto vrijedno poštovanja. I tako sam sebe ponižava uvrštavajući se negdje, strogo vršeći svoju dužnost i odslužujući svoju egzistenciju. On zna da ne radi poradi sebe. Htjet će pomoći onima koji se usude biti tu radi sebe samih; kao Sokrat. Većina ljudi visi u zraku kao hrpa gumenih balona koje dirne svaki dašak vjetra. - Konzekvencija: učenjak mora postojati iz samospoznaje, znači iz samoprezira, što govori da se mora spoznati kao sluga nekog višeg, koji će doći tek nakon njega. U suprotnom je ovca.

Zadatak je slobodnog čovjeka da živi radi sebe, a ne s obzirom na druge. Zato su Grci držali da je obrt zazoran.

Kao cjelina, grčka starina još nije ocijenjena: ja sam uvjeren da bi ju bez ovog tradicionalnog preobražaja današnji ljudi s odvratnošću odbijali. Znači da je preobražaj lažan, od zlatnog papira. Mnogo filologa živi u lažnom oduševljenju starinom. Kad smo mladi, starina nas obasipa upravo obiljem trivijaliteta, pri čemu naročito vjerujemo da smo prepametni za etiku. I tko će dobiti nagradu - Homer ili Walter Scott? Budimo iskreni! Kad bi oduševljenje bilo veliko, teško da bismo u tome tražili svoj životni poziv. Ja mislim: tek nam kasno sine što možemo dobiti od Grka, tek kada smo mnogo toga proživjeli i o mnogo stvari promislili.

Vjeruje se da je s filologijom gotovo - a ja mislim da ona još nije ni počela.

Najveći događaji koji su pogodili filologiju jesu pojava Goethea, Schopenhauera i Wagnera: tako se pogled može još dalje upraviti. Sada preostaje otkrivanje petog i šestog stoljeća.

Gdje se očituje djelovanje starine? Čak ni u jeziku, ni u nasljedovanju bilo čega, čak niti u naopakosti kakvu su pokazali Francuzi. Naši se muzeji pune; uvijek osjećam gađenje kad vidim čiste gole figure grčkoga stila: pred tim glupim malograđanstvom koje sve želi požderati.

Il faut dire la vérité et s'immoler.

(Voltaire)

Pretpostavimo da postoje slobodniji i nadmoćniji duhovi, koji bi s uobičajenim obrazovanjem bili nezadovoljni i koji bi obrazovanje doveli pred svoj sud: kako bi im optuženi tad govorio? Prije svega ovako: filmalni vi pravo optuživati ili ne, nemojte se držati mene, nego mojih obrazovatelja. Oni imaju obvezu da me brane, a ja imam pravo na šutnju: nisam ništa drugo do njihova slika i prilika.« Tada bi priveli i te obrazovatelje, među kojima bi se mogao uočiti čitav jedan stalež, onaj filologa. To je stalež ljudi koji svoje poznavanje grčke i rimske starine koriste kako bi odgajali mladiće od 13 do 20 godina, da bi potom takve učitelje uvijek iznova obrazovali, što znači da bi bili odgajatelji odgajatelja. Prva vrsta filologa su učitelji u gimnazijama, a druga su profesori na sveučilištima. Onima prvima daju probrane mladiće kod kojih se pravovremeno može uočiti darovitost i plemeniti smisao, i na čije obrazovanje roditelji moraju potrošiti mnogo vremena i novaca. Ako im daju još i one druge koji ta tri uvjeta ne zadovoljavaju, onda učitelju ne preostaje ništa drugo nego da ih odbije. Ona druga vrsta, koja se sastoji od sveučilišnih filologa, prima one mladiće koji se osjećaju pozvanima za taj najviši i najzahtjevniji poziv - poziv učitelja i obrazovatelja ljudskoga roda. Odluka da se uklone lažni nametnici ostaje u njihovim rukama. Osuđujući obrazovanje jednog vremena, osuđuju se svakako i filolozi. Naime, oni ili u naopakosti svoje svijesti žele upravo ono loše obrazovanje, jer ga smatraju dobrim, ili

ga ne žele, ali su preslabi da provedu ono bolje što spoznaju. To znači da je krivnja ili u nedostatnosti njihova uvida ili u nemoći njihove volje. U prvom slučaju bi rekli da nisu znali bolje, a u drugom da nisu mogli bolje. No kako filolozi prije svega odgajaju pomoću grčke i rimske starine, mogla bi se ona pretpostavljena nedostatnost njihova uvida u prvom slučaju najprije očitovati u njihovom nerazumijevanju starine, a u drugom slučaju u nepravdom smještanju starine u sadašnjost, navodno kao najvažnijeg pomoćnog sredstva odgoja koji uopće ili više ne djeluje. Ako im se, naprotiv, predbaci nemoć njihove volje, tada bi, doduše, imali potpuno pravo da starini pripisuju onakvo odgojno značenje i snagu, no oni ne bi bili prikladan alat pomoću kojega bi starina mogla ispoljavati takvu snagu. A to znači: nepravdom bi postali učitelji i živjeli bi na krivom položaju. Ali kako su onda /uopće/ došli na taj položaj? Pomoću neistine o sebi i pomoću svoje sudbine. Kako bi se, dakle, filolozima priznao njihov udio u sadašnjem lošem obrazovanju, mogle bi se sažeti različite mogućnosti njihove krivnje i nevinosti u ovoj rečenici: tri stvari mora filolog razumjeti ako želi dokazati svoju nevinost: starinu, sadašnjost i samoga sebe; njegova je krivnja u tome što ne razumije ili starinu, ili sadašnjost, ili pak samoga sebe.

Prevela s njemačkoga:

Sonja Ledinčić